

УДК 378.4(4)(474):338.124.4

Т. Є. Оболенська, д-р екон. наук, проф.,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

У статті обґрунтовано концептуальні засади розвитку державної політики підвищення конкурентоспроможності вищих навчальних закладів України на світовому ринку освітніх послуг. Сформульовано заходи щодо формування інфраструктури для реалізації державної політики підтримки національного експорту освітніх послуг.

В статье обосновываются концептуальные принципы развития государственной политики повышения конкурентоспособности высших учебных заведений Украины на мировом рынке образовательных услуг. Сформулированы меры по созданию инфраструктуры для реализации государственной политики поддержки национального экспорта образовательных услуг.

In the article the conceptual basics of state policy development in increasing competitiveness in higher educational institutions of Ukraine on the world market of educational services are substantiated. The principals of forming infrastructure for implementing state support policy of national export of educational services have been formulated.

Ключові слова: освітня послуга, експортний потенціал освітніх послуг, світовий ринок освітніх послуг, моделі експорту освітніх послуг, інституційна підтримка експорту освітніх послуг.

Ключевые слова: образовательная услуга, экспортный потенциал образовательных услуг, мировой рынок образовательных услуг, модели экспорта образовательных услуг, институциональная поддержка экспорта образовательных услуг.

Key words: educational service, export potential of educational services, world market of educational services, export models of educational services, institutional support of export in educational services.

Вступ. В умовах глобалізації світової економіки, загострення конкуренції на міжнародних ринках товарів і послуг економіка України не зможе стійко рости без розвитку ряду напрямів зовнішньоекономічної діяльності. Одним з них є підготовка зарубіжних фахівців у вітчизняних навчальних закладах (ВНЗ). Авторитет української вищої школи на міжнародному ринку освітніх послуг ВНЗ загальновідомий і є підстава вважати, що багато українських вищих навчальних закладів досі випускають по багатьом спеціальностям конкурентоздатних фахівців. Світова організація торгівлі (СОТ) включила експорт і імпорт послуг вищої освіти в список послуг, торгівля якими, у відповідності до Генеральної угоди, регулюється положеннями останньої. Практично всі країни світу визначають підвищення рівня освіти своїх громадян як пріоритетний напрям соціально-економічного розвитку, одним з головних засобів підтримки конкурентоспроможності на світових ринках і забезпечення національної безпеки, але далеко не всі мають у своєму розпорядженні сучасний власний освітній потенціал.

Проблема підвищення конкурентоспроможності України на світовому ринку освітніх послуг не зводиться тільки до збільшення доходів від навчання іноземних студентів. Необхідно відповісти на питання: яке місце Україна займе в процесах глобалізації світової економіки? Чи зможе Україна запропонувати світу сучасний рівень освіти, не тільки з погляду експорту освітніх послуг, але і захисту свого внутрішнього ринку від надмірної експансії освітніх послуг з боку інших країн?

Постановка завдання. Мета статті — обґрунтувати концептуальні засади розвитку державної політики підвищення конкурентоспроможності ВНЗ України на світовому ринку освітніх послуг.

Методологія. Теоретико-методологічною основою проведеного дослідження є загальнонаукові методи пізнання, методи порівняльного аналізу та наукових узагальнень. Крім того, використано спеціальні методи маркетингових досліджень.

У статті використовувалися законодавчі і нормативно-правові акти і рішення Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України в сфері освітньої політики України та інші документи.

Результати дослідження. Упродовж років незалежності в Україні сформувалась експортоорієнтована модель розвитку економіки, в якій стратегічна роль експорту полягає в тому, що він має бути засобом сприяння економічному зростанню, інструментом активізації наявних та потенційних конкурентних переваг з метою подолання відставання від розвинених країн за основними соціально-економічними параметрами. Вступ України до СОТ відкривав для українських підприємств нові ринки та можливості збільшення обсягів експорту.

Формування і реалізація експортного потенціалу є складним і багатоаспектним процесом, який охоплює як внутрішньоекономічні, так і зовнішньоекономічні складові та чинники різновекторної дії. Дослідженню різних аспектів цього процесу на різних рівнях присвячені праці багатьох зарубіжних і вітчизняних учених, зокрема, М. Портера, П. Самуельсона, М. Сейфуллаєвої, Р. Буттєва, О. Волкодавовой, В. Михайловського, В. Рогачова, Д. Лук'яненка, А. Поручника, Л. Антонюк, Т. Циганкової, В. Гейця, Б. Кваснюка, Т. Скорнякової, М. Якубовського та ін.

Однак все ще залишаються недостатньо дослідженими питання сутності експортного потенціалу освітніх послуг, взаємозв'язку з конкурентоспроможністю країни тощо. Враховуючи це, у даному дослідженні здійснена спроба поглибити розгляд саме цих питань, завершивши його обґрунтуванням пропозицій щодо розвитку державної політики підвищення конкурентоспроможності ВНЗ України на світовому ринку освітніх послуг як форми реалізації експортного потенціалу України.

Процеси глобалізації і інтеграції національних економік у світову систему господарської діяльності, найбільш загальносвітові тенденції розвитку економіки зумовили появу та активний розвиток нової форми міжнародних економічних відносин у формі експорту-імпорту освітніх послуг. У свою чергу, зростання економічної ролі освітніх послуг і їх специфіка стимулювали розробку спеціальної системи норм, покликаної регулювати міжнародні зв'язки в даній сфері і прискорити їх лібералізацію[1].

В умовах глобалізації світової економіки, конкуренції на світових ринках товарів і послуг, економіка України не може стійко рости без розвитку ряду напрямів зовнішньоекономічної діяльності. Одним з найважливіших чинників розвитку українського експорту наукової і технічної продукції є підготовка зарубіжних фахівців як у вітчизняних вищих навчальних закладах, так і за кордоном у філіях українських ВНЗ. Ця обставина обумовлює необхідність вироблення в Україні державної політики відносно експорту освітніх послуг і, як наслідок, формування пріоритетної експортної галузі сфери послуг — експорту освітніх послуг сфери вищої освіти.

З другої половини ХХ ст. провідні світові держави почали розглядати міжнародні освітні обміни і програми як частину своєї зовнішньої політики, поставивши їх по важливості в один ряд з військовою і економічною допомогою іншим країнам. До кінця ХХ ст. сформувався світовий ринок освітніх послуг з об'ємом продажів у декілька десятків мільярдів доларів США і потоками академічної мобільності в кілька мільйонів чоловік у рік. На початку ХХІ ст. конкуренція країн-експортерів освіти виходить на новий виток. Такі країни, як Франція, Японія, Австралія, Великобританія прийняли програми дій, що передбачають вихід у найближче 10-ліття на рівень, порівнянний з сучасним рівнем лідера в цій області — США. Частиною державної політики низки країн (Великобританія, Франція, США, Японія та ін.) стали заходи щодо збільшення числа іноземних студентів.

Основна конкуренція на світовому ринку освітніх послуг відбувається, як правило, між країнами Західної Європи, Північної Америки, Австралією і Японією. На ці країни, де навчається понад 4/5 всіх іноземних студентів, доводиться приблизно 4/5 загальносвітових державних витрат на освіту.

Інтерес будь-якої держави до розширення експорту освітніх послуг пояснюється відразу кількома причинами. Перш за все, міркуваннями фінансового характеру.

Освіта в багатьох країнах перетворилася на галузь економіки, що орієнтована на експорт і забезпечує стабільний приток фінансових коштів у національну економіку.

Навчання іноземних громадян — п'ята за розмірами внеску в національну економіку стаття американського експорту. Розуміючи особливе значення навчання іноземців і необхідність державного регулювання експорту освітніх послуг, у США створили спеціальну федеральну службу, що контролює процес набору іноземних студентів (схожі державні органи свого часу були створені у Великобританії, Німеччині, Франції і деяких інших країнах).

Вплив процесів глобалізації, розвиток світового ринку освітніх послуг і динаміки його структури в останні десятиліття викликають підвищену зацікавленість і досліджуються вченими багатьох країн світу.

Формування світового ринку освітніх послуг фактично відбулося в кінці ХХ ст., тому багато аспектів його розвитку вимагають дослідження і осмислення.

Європейський досвід інтеграції національних систем освіти показує, що Болонський процес є свого роду консолідацією національних систем європейських країн для забезпечення конкурентоспроможності на світовому ринку освітніх послуг.

Україна володіє реальним потенціалом, що дозволяє їй займати гідне місце в світовій освітній спільноті. Визначальне значення мають висока якість і доступність української освіти, широкий спектр освітніх послуг, що надаються, могутній інтелектуальний ресурс, високий науково-педагогічний потенціал ВНЗ [2].

Світовий досвід зафіксував наявність трьох основних моделей експорту освітніх послуг: пасивну, активну і дистанційну.

При реалізації пасивної моделі експорту освітніх послуг на першому етапі виникають проблеми імміграційного характеру, що полягають в отриманні дозволів на в'їзд і проживання під час навчання на території України. Ключовим чинником реалізації пасивної моделі експорту освітніх послуг є розширення повноважень Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України у сфері управління навчальною імміграцією, тобто вирішення питань повного забезпечення іноземних студентів від сприяння в отриманні візи до процедур медичного страхування і вирішення побутових проблем. Наприклад, у США в 2002 році створена федеральна служба, яка займається тільки питаннями та проблемами перебування в країні іноземних студентів.

Реалізація активної моделі експорту освітніх послуг стримується в першу чергу тим, що в законодавстві України до теперішнього часу чітко не були прописані правила і процедури відкриття філій і представництв за кордоном. Часто відкрити і забезпечити функціонування філії українського ВНЗ за кордоном набагато легше на підставі законодавства іноземної держави, ніж українського. Разом з тим слід зазначити, що держава повинна активніше брати участь в організації українськими ВНЗ активної моделі експорту освітніх послуг, особливо у сфері міжнародних договорів відомчого рівня.

Повноцінна реалізація дистанційної моделі експорту освітніх послуг ускладнена, оскільки практично відсутня нормативно-правова база дистанційного навчання.

Для заняття Україною гідного місця на світовому ринку необхідна активна участь держави, в тому числі створення загальнонаціональної програми експорту освітніх послуг. У даній програмі необхідно відобразити основні етапи і напрям по просуванню українських освітніх послуг на світовий ринок, вказати пріоритети і послідовність заходів, що приймаються, а також механізми їх реалізації.

Нашою країною накопичений значний досвід підготовки фахівців для зарубіжних країн. Сьогодні у 150 країнах працює близько 350 тисяч іноземних випускників українських вищих начальних закладів.

Маючи значний експортний потенціал, перш за все у сфері вищої професійної освіти, Україна реалізує його не повною мірою, адже на долю нашої країни, за останніми даними, доводиться лише 1 % від загального числа іноземних громадян, які навчаються в світі. У той час коли частка Сполучених Штатів складає 22 %, Ве-

ликої Британії — 12 %, Німеччини — 9 %, Франції — 8 %, Австралії — 8,2 %, Китаю — 5 %, Японії — 4,2 %, Росії — 3 %.

Успішне реформування системи вищої освіти України не можливе без її виведення на передові місця на світовому ринку освітніх послуг і залучення, таким чином, додаткових фінансових ресурсів для інвестицій у науку і в майбутнє вищої освіти.

Світовий ринок освітніх послуг має тенденцію до зростання по експоненті. У найближчі роки його об'єм перевищить \$100 млрд. За даними ЮНЕСКО, на світовому ринку освітніх послуг діють вищі навчальні заклади понад 140 держав, включаючи таких сильних гравців, як Гарвард або Сорбона, що володіють конкурентоспроможними освітніми продуктами і технологіями і яким нелегко протистояти у боротьбі за студента [3]. До того ж за спиною американських, французьких, австралійських, німецьких, китайських ВНЗ маячить солідна державна підтримка, що заснована на довгостроковій стратегії. Звідси висновок, що вкладання капіталу на міжнародному ринку освітніх послуг стає надто вигідним, але одночасно й нелегким для освоєння.

Аналіз досвіду різних країн з організації експорту освітніх послуг показує, що основні елементи інфраструктури управління програмами підтримки експорту включають:

- національні і наднаціональні агентства, експертні структури і інформаційні центри, мережу незалежних експертів;
- регламенти і типові конкурсні процедури, зрозуміло описані в конкурсних документах;
- детально і прозоро розроблене методичне забезпечення з підготовки заявок;
- електронну систему подачі заявок;
- прозору систему оцінки;
- систему консультування, що оперативно діє;
- типові контракти для всіх категорій претендентів;
- систему збору і аналізу статистичних даних;
- зрозумілу систему моніторингу результатів, систему індикаторів оцінки результатів і ефективності.

Планування і узгодження заходів щодо експорту освітніх послуг, включаючи визначення пріоритетів по країнах і регіонах, ступеня політичної і економічної доцільності, об'ємів, способів надання освітніх послуг, повинно здійснюватися Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, при активному сприянні спеціалізованого агентства спільно із зацікавленими відомствами.

Зростанню експорту українських освітніх послуг можуть сприяти наступні заходи:

- формування інфраструктури і інституційних умов мобільності студентів, викладачів і дослідників на всіх рівнях;
- створення спеціалізованого агентства, регіональних і зарубіжних центрів, централізованого сайту, їх інтеграція в систему (мережу) національних і міжнародних агентств, організацій, інформаційних ресурсів;
- створення мережевих освітніх установ на двосторонній і багатобічній основі, включаючи формування мережі науково-освітніх центрів світового рівня, інтегруючих кращі наукові розробки і освітні програми українських і зарубіжних інститутів;
- створення і розвиток мережі філій і представництв українських вищих навчальних закладів за кордоном;
- підтримка, розширення і поліпшення інфраструктури приймаючих українських ВНЗ, включаючи поліпшення побутових умов і соціальний захист, що сприяють підвищенню привабливості навчання в них.

Організація сучасної інфраструктури експорту освітніх послуг припускає широке використання інформаційних технологій, це завдання може бути вирішене в результаті створення консорціумів ВНЗ або мережних освітніх співтовариств.

Програми експорту освітніх послуг включають такі форми, як:

- участь українських викладачів, дослідників, адміністраторів у навчанні студентів, аспірантів за кордоном (філії ВНЗ, навчальні центри, сумісні програми і проекти та ін.);
- навчання зарубіжних студентів, аспірантів в українських навчальних закладах і центрах;
- організація літніх шкіл, стажувань, практичних занять і тренінгів, мовних курсів, сумісних проектів, консультування зарубіжних партнерів;
- спільне використання інформаційних ресурсів і технологій, лабораторної і експериментальної бази, робота експертів та ін.

Розглядаючи міжнародні послуги у сфері вищої освіти, варто враховувати, що на світовому ринку освітніх послуг конкурують не стільки навчальні заклади як такі, скільки самі країни, їхні репутації, перспективи та багатотисячолітні культурні традиції. Тому можна констатувати, що розвинуті країни мають тут великі переваги без додаткових зусиль. Лідером на ринку сфери освітніх послуг є США, для яких вища освіта іноземців — це перш за все довгострокова глобальна політика, аніж короткострокова локальна економіка [3].

З огляду на українські реалії, експансія освітніх послуг на світовий ринок мала б переслідувати щонайменше такі цілі: по-перше, розширення можливостей для розвитку і утримання інтелектуального потенціалу країни; по-друге, отримання додаткових джерел для проривів у науковому просторі; по-третє, розвиток певного напрямку бізнесу.

Україна може навчати 500 тис. іноземних студентів у рік. З врахуванням діючих цін на освітні послуги це дає підстави розраховувати на щорічний дохід у сумі близько одного мільярда доларів США.

Зрозуміло, що за умов щільної конкуренції використання Україною свого потенціалу є надто складним, хоча й не недосяжним. На оптимізм налаштовує перш за все минулий досвід, адже частка Радянського Союзу на світовому ринку освітніх послуг складала більш ніж 10 %, а Україна займала другу сходинку за обсягом кількості іноземних студентів після Російської Федерації. До цього треба додати значний внесок українських науковців у розвиток фундаментальних наук, високий рівень освіченості населення, наявність великої культурної спадщини та унікальні педагогічні традиції. Все це дає підстави зіставляти нашу освіту з розвинутими у соціально-економічному відношенні країнами сучасного світу і шукати методи конкуренції з ними.

Для залучення іноземних студентів важливе значення має культурно-лінгвістичний фактор. Саме цим пояснюється популярність серед студентської молоді англо-, німецько- і франкомовних країн. Цій тенденції недоцільно протидіяти — в неї треба вписуватися, її треба використовувати. Чим швидше і ширше будуть створені програми навчання європейськими мовами (перш за все, англійською), тим стрімкішими будуть кроки вищого навчального закладу на міжнародному ринку.

Використання потенціалу України як держави та провідних українських ВНЗ в експорті освітніх послуг потребує принципових реформ ліберального характеру. Серед них можна виділити такі позиції:

- надання права на відкриття філій і спільних навчальних закладів з іноземними партнерами за кордоном;
- формування груп, що навчаються іноземними мовами, особливо англійською;
- стимулювання зворотної міграції науково-технічних кадрів (відшкодування транспортних витрат репатріантам та витрат на пошук роботи, присудження спеціальних стипендій);
- відкриття факультетів з дистанційною формою навчання для громадян України, які проживають за кордоном;
- укладання угод про визнання українських дипломів;
- міжнародна акредитація українських університетів за кордоном;
- організація центрів науки і культури у країнах, для яких навчання в Україні є привабливим;

- проведення щорічних виставок української освіти за кордоном;
- покладання відповідальності за залучення іноземних студентів на навчання в Україні на Міністерство зовнішніх справ та посольства України за кордоном;
- надання сприятливого візового режиму для претендентів на навчання в Україні;
- фінансування будівництва гуртожитків для іноземних студентів, зокрема з використанням банківської системи;
- створення систем підтримки навчання іноземних студентів в Україні, включно надання грантів на навчання, стипендій кращим студентам та матеріальних пільг;
- упровадження програми залучення на викладацьку роботу іноземних викладачів з наданням виду на проживання терміном від 5 до 20 років;
- спрощення процедур найму для висококваліфікованих іноземних фахівців, що запрошуються на викладацьку роботу.

На сьогодні існує нагальна необхідність створення інституційної основи для запровадження державної підтримки розвитку експортного потенціалу України у сфері освітніх послуг, упровадження фінансових інструментів розвитку експорту, що забезпечить подальший розвиток і нарощування вітчизняного економічного потенціалу та закріплення на традиційних і нових ринках збуту.

З метою формування інфраструктури для реалізації державної політики щодо підтримки національного експорту освітніх послуг слід передбачити такі заходи:

1. *Формування інституційного забезпечення експорту освітніх послуг*, що передбачає створення умов для експорту зазначених послуг, а також функціонування органів підтримки експорту як на державному, так і на громадському та приватному рівнях. Інституційний розвиток здійснюватиметься за рахунок розширення та підвищення ефективності існуючих функцій державних органів, а також створення інституційних основ для впровадження нових механізмів, які можуть використовуватися в зазначеній сфері.

Реалізація даного заходу потребуватиме:

- утворення ринкових інституційних форм для підтримки експортної діяльності вищих навчальних закладів;
- розвитку регіональних і місцевих інституцій підтримки експорту;
- розроблення нормативно-правових актів з питань створення та впровадження моделі кластерної організації експорту освітніх послуг.

2. *Упровадження і функціонування державної підтримки експорту освітніх послуг* повинні бути забезпечені належним рівнем підготовки та прийняття відповідних законодавчих і нормативно-правових актів, а також проведенням аналізу норм чинних нормативно-правових актів з метою виявлення та усунення суперечностей, що впливають на ефективність зазначеної діяльності органів державної влади та вищих навчальних закладів.

Реалізація даного завдання потребує:

1. укріплення позицій українських експортерів на традиційних ринках за допомогою посилення двостороннього торговельно-економічного співробітництва та інтеграційних процесів;

2. наближення законодавства України до законодавства ЄС за окремими напрямками (у тому числі адаптація національних освітніх стандартів до європейських);

3. аналізу законодавства з метою виявлення можливостей удосконалення відповідних норм, що регулюють сферу експорту освітніх послуг.

4. *Інформаційна підтримка*, спрямована на надання ефективних послуг експортерам у сфері інформування щодо потреб світового ринку освітніх послуг, виходу на світові ринки та укріплення на них, розширення зовнішньоекономічних зв'язків і номенклатури освітніх послуг.

Реалізація даного завдання потребує:

- пошуку перспективних зовнішніх ринків;
- удосконалення системи інформаційно-консультаційної підтримки експорту освітніх послуг;
- надання інформаційно-методичної підтримки українським вищим навчальним закладам для забезпечення участі в міжнародних тендерах, виставках і ярмарках, семінарах тощо.

5. *Удосконалення механізмів фінансової підтримки експорту освітніх послуг* шляхом надання фінансових послуг, спрямованих на стимулювання експортної діяльності.

Реалізація даного завдання потребує:

- впровадження спеціальних програм підтримки експорту за рахунок державного та місцевих бюджетів, інших джерел тощо з урахуванням норм СОТ і зобов'язань, узятих Україною при вступі до СОТ;

- удосконалення та розвиток фінансових інструментів підтримки експорту освітніх послуг.

6. *Запровадження політичних факторів впливу на розвиток експорту освітніх послуг українських вищих навчальних закладів* як невід'ємного супроводу проведення державної економічної політики на світових ринках.

Реалізація даного завдання потребує:

- сприяння українським експортерам у спрощенні доступу до ринків країн-членів СОТ;

- здійснення системних заходів, спрямованих на запобігання застосуванню обмежувальних заходів до вітчизняних вищих навчальних закладів на зовнішньому ринку;

- створення нових ринків експорту освітніх послуг, зокрема в країнах СНД, Близького Сходу, Африки, Латинської Америки та Азіатсько-Тихоокеанського регіону;

- участь у розробленні та вдосконаленні системи світових правил і вимог щодо експорту освітніх послуг на переговорах у рамках СОТ.

Відповідно до зазначених заходів необхідно виокремити механізми розвитку, підтримки та стимулювання експорту освітніх послуг.

Механізми розвитку експорту освітніх послуг забезпечать появу нових об'єктів і суб'єктів експортної діяльності в Україні.

Механізми підтримки експорту освітніх послуг сприятимуть забезпеченню ефективності експортної діяльності вищих навчальних закладів (законодавчі, фінансові, інформаційні).

У інструментарії державної підтримки експорту освітніх послуг виділяються дві основні групи — адміністративні і фінансово-економічні заходи.

Адміністративні заходи спрямовані, в першу чергу, на вдосконалення самої системи української вищої освіти, підвищення її конкурентоспроможності на світових ринках, забезпечення конвертованості українських дипломів. У цьому напрямі за останні роки вдалося зробити певні кроки. Україна приєдналася до Болонського процесу, переходить на дворівневу систему вищої освіти (бакалавр і магістр), видає додатки до дипломів Європейського зразка, зробила інші кроки на шляху інтеграції в Європейський простір вищої освіти. В той же час перелік невирішених завдань, що продовжують стояти на порядку денному, залишається значним. Потрібно корінним чином відновити нормативно-правову базу діючої магістратури, аспірантури і докторантури, зняти накопичені суперечності в регулюванні відповідних рівнів освіти, заповнити правовий вакуум, «актуалізувати» організаційно-правову базу вищої освіти.

Для виконання завдання підвищення конкурентоспроможності української вищої освіти особливого значення набувають заходи, направлені на підвищення якості освіти, гарантування її належного рівня. Не останню роль в зв'язку з цим відіграють плани по модернізації інфраструктури вищої освіти, створення комфортних

умов для проживання і навчання в Україні іноземних студентів, стажистів, аспірантів тощо.

Крім того, адміністративні заходи повинні застосовуватися для всебічної підтримки просування освітніх програм і освітньої продукції ВНЗ на зарубіжні ринки. У таких цілях організовується участь освітніх проектів у виставково-ярмаркових заходах як у самій Україні, так і за кордоном, забезпечується підтримка участі делегацій ВНЗ у різного роду міжнародних економічних і тематичних форумах, проведення презентацій навчальних програм, орієнтованих на іноземців.

До інших адміністративних інструментів просування освітніх послуг можуть бути віднесені активне використання інформаційних ресурсів, підвищення ефективності діяльності українського закордонного апарату з просування інтересів українських ВНЗ за кордоном, сприяння підписання контрактів з абітурієнтами-іноземцями, формування нового іміджу української освіти за кордоном.

З адміністративними інструментами тісно пов'язана проблема інституціоналізації експорту освітніх послуг у цілому, тобто надання йому чітких організаційно-правових форм, розподіл відповідних компетенцій між існуючими органами державної влади, посилення міжвідомчої і територіальної координації з даного питання тощо.

Інституційна структура сприяння експорту освітніх послуг повинна максимально спиратися на використання тих організаційних, економічних, дипломатичних і кадрових можливостей, що є тепер в Україні.

Механізми стимулювання експорту дозволять зацікавити вищі навчальні заклади до виходу на зовнішні ринки (зовнішньоекономічні, соціальні, законодавчі, фінансові, інформаційні).

Розвиток системи державної підтримки експорту може здійснюватися за рахунок розширення та підвищення ефективності існуючих функцій державних органів, а також створення інституційних основ для впровадження нових механізмів, які може використовувати держава в цій сфері.

До державних органів з підтримки експорту освітніх послуг мають належати:

— Міністерство економічного розвитку і торгівлі України як провідний орган у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення реалізації державної зовнішньоекономічної політики;

— Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України як орган, що формує державну політику в освітній та науковій сферах;

— регіональні (обласні, місцеві) органи влади;

— публічне акціонерне товариство «Державний експортно-імпорتنний банк України» як державний банк, однією із цілей діяльності якого є кредитно-фінансова підтримка експортноорієнтованих і імпортозаміщуючих підприємств, установ і організацій (у межах цілей цієї статті — вищих навчальних закладів і їх об'єднань).

З метою формування інфраструктури для реалізації державної політики щодо підтримки національного експорту необхідно передбачити створення та забезпечення функціонування спеціалізованої фінансової установи, яка зможе здійснювати із залученням коштів державного бюджету підтримку вітчизняних експортерів відповідно до правил і вимог СОТ, зокрема:

— представлення інтересів українських експортерів;

— надання системної інформаційної та консультаційної підтримки ВНЗ;

— підготовку ВНЗ до активного співробітництва з іноземними партнерами;

— інформування іноземних абітурієнтів та іноземних торговельних представництв щодо можливостей співробітництва із вітчизняними ВНЗ.

Подальша розробка заходів із розвитку експортного потенціалу можлива тільки в тому випадку, якщо буде проведений всебічний науковий аналіз системи вищої освіти України і механізмів її інтеграції в світове освітнє середовище.

Висновки. Узагальнюючи вищесказане, можна зробити висновки, що ключовими параметрами для забезпечення конкурентоспроможності України є:

- високий рівень розвитку національної системи вищої освіти;
- освоєння нового і передового досвіду, отриманого в процесі співпраці із зарубіжними країнами;
- забезпечення якості освітніх послуг, що надаються на внутрішньому і зовнішньому ринках;
- наявність якісної освітньої і дослідницької інфраструктури;
- розвиток стратегічних партнерств у різних видах;
- розвиток мобільності викладачів і студентів;
- увага до питань мовної освіти і міжкультурних зв'язків.

Національні стратегічні документи, що враховують ці положення, мають хороші шанси на зміцнення експортного потенціалу освітніх послуг і на досягнення високого рівня успішності на світовому ринку освітніх послуг.

Україні для успішної самореалізації як світового експортера освітніх послуг необхідно вирішити кілька ключових завдань:

- Відмовитися від вимоги хорошого знання української (російської) мови. Слід почати формувати систему рівневої освіти англійською мовою, перш за все на рівні магістратури. Навіть такі країни, як Іспанія і Франція, які бережуть національні і мовні традиції, відкривають програми англійською мовою для залучення іноземних слухачів. Для тих, хто погано володіє або не володіє взагалі українською (російською) мовою, ввести підготовчий рік для тих, що планують навчатися в магістратурі для вивчення української (російської) мови.

- Спростити нормативні вимоги, що дозволяють зарахувати студента на річне або семестрове навчання. Зараз у США дуже популярна ідея *semester-abroad* (навчання протягом семестру або року за кордоном). Передбачається, що найближчими роками в США так вчитимуться до 50 % студентів.

- Необхідно полегшити візовий режим як для іноземних студентів, так і для викладачів.

- Потрібно вирішити проблему безпеки.

- Покращити інфраструктуру ВНЗ.

- Збільшити бюджетне фінансування вищої освіти.

Для розвитку експортного потенціалу України на світовому ринку освітніх послуг у найближчій перспективі необхідно:

- підвищити конкурентоспроможність вищих навчальних закладів на основі активізації експортоорієнтованої освітньої діяльності;

- переорієнтувати імпорту складову в напрямі забезпечення комплексного вирішення проблем модернізації системи вищої освіти та політики обмеження ввезення імпортованих товарів при організації аналогічного виробництва в Україні;

- необхідно забезпечити за кордоном проведення на систематичній основі конференцій, семінарів, виставок, налагодження функціонування в іноземних державах інформаційно-консультативних навчальних пунктів, здійснення заходів з поширення в інформаційному просторі іноземних країн відомостей щодо переваг отримання вищої освіти в Україні та інше.

Література

1. Экономическая энциклопедия / Под ред. Л. И. Абалкина; Ин-т экономики Росс. акад. наук. — М.: ОАО Изд-во «Экономика», 1999. — С. 432.

2. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: В 3 т. / За ред. акад. НАН України В. М. Гейця, акад. НАН України В. П. Семиноженка, чл. кор. НАН Укр. Б. Є. Кваснюка. — К.: Фенікс, 2007. — Т. 3: Конкурентоспроможність української економіки. — С. 395—396.

3. Бирюков А. Н. Интернационализация российского высшего образования // Мировая экономика и международные отношения. — 2006. — № 10. — С. 92—96.